

ПЕЧЕРНЕ ЧЕРНЕЦТВО ГАЛИЧИНИ: ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ, ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ОХОРОНИ

Роман БЕРЕСТ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Менцинського, 8, 79000, Львів, Україна,
e-mail: berest_liet@ukr.net

Розглянуто проблему маловідомої, складної й багатогранної історії середньовічного печерного чернецтва Галичини, яке в найскладніший період національної історії у далеко не простих умовах відстоювало основні принципи та засади національної гідності, суспільної терпимості, християнського духу й виховання.

На основі результатів археологічних і спелеологічних досліджень низки пам'яток відзначено існування на галицьких землях значного розмаїття печерних пам'яток (культові вівтарі, церкви, монастирі, протомонастирські оселі, келії відшельників, самітників, аскетів тощо). У контексті викладу матеріалу розглянуто особливості організаційного устрою середньовічного чернецтва, шляхи й причини розвитку та занепаду чернечих общин. Також виділено основні ознаки й типи печерних житлових споруд статутного чернецтва, споруд, притаманних для аскетів, кіновітів, келіотів, ідіоритмів, які майже невідомі в історичній науці та можуть стати суттєвим доповненням скарбниці національної історико-культурної спадщини.

Наголошено на складній проблемі збереження печерної спадщини середньовічного чернецтва. Зазначено, що порівняно з відомостями авторів XIX ст. на сьогодні багато пам'яток печерного чернецтва давно зникло або зазнало непоправних руйнувань під впливом дії природних, антропогенних та інших чинників. Констатовано, що збереження національного історико-культурного надбання повинно стати важливим і невідкладним завданням відповідних суспільних структур.

Ключові слова: печерні порожнини, келії, локалізація, інтерпретація, пам'ятки історії та культури.

Середньовічне чернецтво України відіграло важливу роль у поширенні та утвердженні християнства, відзначилося винаходами й досягненнями в багатьох галузях господарства, а також добре відома його місія у збереженні та розвитку народних традицій, національної культури, освіти, виховання.

Дослідження свідчать, що після офіційного прийняття християнства на землях Київської Русі поступового поширення серед чернецтва набуло печерництво. Воно стало своєрідним продовженням тих християнських традицій, які прийшли на праукраїнські землі з інших земель. Безумовно, поява та поширення печерних традицій, перш за все, були пов'язані з християнськими канонами, які передбачали аскетизм, покуту, терпимість, послух, соціальну відмежованість тощо.

На праукраїнській землі чорне духовенство не прийшло в готовому однотипно сформованому вигляді. Його формування відбувалося тривалий період під впливом різних чинників. Здебільша саме ченці були ініціаторами забудови печерних порожнин чи їхнього пристосування до вимог культу. Показово, що, впродовж усієї середньовічної доби під дією різних чинників чернецтво розвивалося, удосконалювалося, набувало певних особливостей.

Відсутність писемних джерел, з одного боку, та наявність печерної спадщини, з другого, актуалізують зазначену проблему й значення спелеології, а також результатів археологічних

досліджень у процесі вивчення печерної спадщини середньовічного чернецтва. Сучасна наука мала б відповісти на чимало важливих питань, адже в наявних писемних джерелах багато сторін чернечого життя залишилося поза увагою авторів.

Археологічні, спелеологічні, а також топонімічні дослідження, проведені на низці середньовічних пам'яток Галичини, засвідчують існування різнотипних чернечих споруд [Берест, 2009, с. 102–114]. Проте не всі вони стали основою для закладення монастирів, відомими центрами місійної чернечої просвітницької чи культурно-освітньої діяльності. Середньовічне чернецтво існувало в різних організаційних формах, структурних об'єднаннях, різнилося певними ознаками тощо. У Галичині воно залишило чималу кількість пам'яток, але більшість із них не привертає уваги дослідників.

Існує кілька типів печерних пам'яток середньовічного чернецтва. Найвідомішими печерними оселями іноків у Галичині стали печерні монастирі. Серед них відзначають чернечі оселі в Галичі, Крехові, Розгірчі, Страдчі. Це – великі печерні комплекси, які мають церкви, келії, трапезні й господарські приміщення. Вони ще й досі зберігають важливе пізнавальне, історико-культурне і навіть релігійне значення, хоча перебувають у занедбаному стані.

За тривалий період від часів Київської Русі печерна спадщина зазнала значних втрат. Ще в середині XIX ст. проблему втрачених львівських монастирів порушував Антін Петрушевич [Петрушевич, 1853, с. 22–28]. Згодом, в часи прокладення залізниць, будівництва доріг, промислових підприємств, освоєння природних ресурсів, значного поширення це явище набуло в усій Галичині [Берест, 2015, с. 81].

Важливо зауважити, що попри руйнівні процеси австрійська влада намагалася різними діями й практичними заходами зберегти історико-культурну спадщину від непоправних втрат через видання законодавчих актів, створення центральної комісії з дослідження та консервації пам'яток, розширення значення діяльності консерваторської служби тощо [Булик, 2014, с. 142–149]. Саме в той час закладалися раціональні методи виконання наукових досліджень.

На початку XX ст. мирний розвиток науки перервала війна. Багато оригінальних пам'яток печерного чернецтва було втрачено в часи Першої та Другої світових воєн. Зокрема, ще в довоєнний період велику групу цінних підземних споруд Східної Галичини пристосовано та внесено до системи захисних укріплень австрійської армії, перетворено на склади зберігання боєприпасів тощо [Берест, 2015, с. 57]. Після закінчення воєнних дій, у міжвоєнний період проблемою охорони культурної спадщини в Галичині опікувалася Польська держава. У 1928 р. проведено реформу охорони історико-культурної спадщини в державі. Тоді помітного значення в Галичині набула охоронна діяльність Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) [Булик, 2017, с. 258–284].

У часи радянської влади чернеча спадщина в Галичині опинилася у катастрофічному становищі. Однак й зараз багато цих пам'яток перебуває поза межами уваги дослідників. Йдеться, передовсім, про невеличкі печерні оселі, які колись слугували печерним житлом невеликим чернечим громадам келіотів, а також ченцям-схимникам, відлюдникам, самітникам, затворникам, аскетам й іншим категоріям печерного чернецтва.

Результати вивчення писемної та матеріальної спадщини свідчать, що на праукраїнських землях і в Галичині зокрема впродовж XI–XVI ст. більшість ченців-аскетів намагалася реалізувати себе в печерництві. Саме відомості найдавнішого Києво-Печерського патерика фрагментарно свідчать про існування серед давньоруського чернецтва традицій печерництва, які ще на початку XI ст. на українські землі приніс з Афону чернець Антоній Печерський. Риси християнського аскетизму простежуються на фрагментах коротких описів з життя Антонія, його учнів і послідовників, які в повній темряві підземель Києво-Печерської лаври намагалися «невидѣнием и молчаніем» осягнути «свѣт божественный» [Патерик, 1911, с. 94–102].

Науковий інтерес до історії та особливостей існування середньовічного печерного чернецтва на землях Галичини простежується від початку XIX ст., що було пов'язане з розвитком низки наукових дисциплін. З різних перспектив відомості про чернечі печерні

пам'ятки подали: Іван Вагилевич [Wagilewicz, 1843, с. 151–168], Антоній Петрушевич [Петрушевич, 1853, с. 22–28], В. Площанський [Площанський, 1867, с. 179–188], Яків Головацький [Головацкий, 1871, с. 219–242], Адам Кіркор [Kirkor, 1876, s. 209–315], Володимир Антонович [Антонович, 1886, с. 86–102], Юліан Целевич [Целевич, 1887], Володимир Деметрикевич [Demetrykiewicz, 1903, s. 51–91], Богдан Януш [Карпович, 1930, с. 562–566] та багато інших авторів.

У більшості публікацій авторів XIX – початку XX ст. наведена інформація загально описова, яку зараз важко ідентифікувати та локалізувати на місцевості. Багато пам'яток давно зникло. Крім цього, зауважу, автори подають відомості про печерні пам'ятки доволі строкато та вибірково, ніби періодично доповнюючи один одного новими даними. Зокрема, Я. Головацький у контексті інформативних повідомлень про Крехівський, Страдчанський, Розгірчанський печерні монастирі також наводить інформацію про печерні пам'ятки поблизу Більча, Жулина, Міжгірців, Крутилова, Щирця, Янова та інші, які вже давно перестали існувати. Велика кількість печерних історико-культурних пам'яток перебувала поза їхньою увагою.

Цінне інформативне доповнення до цієї проблематики – робота польського дослідника Артура Грушецького «*O jaskiniach na przestrzeni od Karpat po Baltik*» [Gruszeckij, 1878, s. 329–372]. Окреме місце автор відводить найбільш значним печерним пам'яткам межиріччя Дністра та Прута. Серед них згадує давно зниклі внаслідок руйнувань печерні порожнини в с. Спас, Сарники, Біще, Триголова (Триголоватка) та пам'ятки в ур. Лісок, Хотинез, Ісаків, Черняк, Оленину печеру біля Чортівця, печери поблизу с. Жабокруки в Городенківському повіті, у с. Кунасівці та с. Рашкові над Дністром, в с. Буйному, що біля Станіславова, у Львові на Замковій горі, печерні порожнини в с. Черче, а також повітовому містечку Бужеськ та ін. [Gruszeckij, 1878, s. 338–345].

Опираючись на дані топоніміки, усну інформацію мешканців населених пунктів, перекази, які тут побутують, можна твердити, що більшість наведених печерних пам'яток належала чернецтву. Зокрема, мешканці с. Біще Бережанського р-ну Тернопільської обл. стверджували про існування в давнину поблизу села печерного монастиря. Однак точне місце його розташування невідоме. Теж саме я почув у с. Сарники Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл., а також в селі Підмонастир Пустомитівського р-ну на Львівщині, котре, ймовірно, свою назву одержало від давнього монастиря, поблизу якого було закладено поселення.

Іноді автори публікацій вказують на різні типи печерних порожнин. Зокрема, у праці В. Деметрикевича побіжно згадано гроти біля Бубнища, Труханова, Урича та Розгірча Стрийського повіту, поблизу Крехова Жовківського повіту, Меджигір Рогатинського повіту, Порохової Бучацького повіту, Сільця Станіславівського повіту, Янова Городецького повіту й ін. [Demetrykiewicz, 1903, s. 51–52]. Проте жодних результатів наукових досліджень автор не наводить. Багато печерних пам'яток із вказаних у праці В. Деметрикевича зараз фактично не існують. Отже, Галичина колись була рясно вкрита печерними пам'ятками. Проте значна їхня кількість під впливом різних чинників припинила існування.

Останнім часом в Україні та за кордоном із різних питань середньовічної чернечої проблематики Галичини появилася низка цікавих робіт Т. Бобровського [Бобровський, 2002, с. 12–15], П. Нечитайла [Нечитайло, 2004, с. 199–203], Б. Рідуша [Рідуш, 2000, с. 46–51], Р. Береста [Берест, 2011] та ін.

Від найдавніших часів історії людства печерні порожнини мали різне призначення. Їхню ідентифікацію варто проводити на основі спеціально розробленої комплексної методики виконання печерних досліджень, опираючись на статутні правила існування чернецтва, відомості інших дисциплін та отримані результати спелеологічних обстежень пам'ятки. Ця методика дає змогу не тільки відділити чернечу печерну спадщину від загальної маси наявних

печерних порожнин, а й встановити колишню організаційну належність мешканців камер, особливості спорудження пам'яток, їх типологічний вид тощо [Берест, 2012, с. 76–110].

Важливе місце у процесі ідентифікації пам'яток печерного чернецтва займають топонімічні відомості й матеріали, здебільша сконцентровані в назвах урочищ. Показово, що окремі пам'ятки, розташовані навіть далеко за межами населених пунктів, ще й досі зберігають властиві для чернецтва топонімічні назви («Печерний монастир», «Монаший грот», «Чернеча хата», «Печера саїтника», «Схимницькі келії» тощо).

У більшості невеликі печерні житлові споруди належали ченцям – представникам печерного аскетизму. Від часу утвердження християнства на землях Русі християнський аскетизм став *«вагомим чинником протистояння давнім язичницьким традиціям та архаїчному суспільному світогляду східних слов'ян, які наприкінці X ст. мали давні та глибокі корені»* [Берест, 2011, с. 79–80].

У площині складних умов існування печерного чернецтва виникають різні питання. Беручи до уваги особливості доби Середньовіччя та умови існування українського населення в середні віки, можна твердити, що більшість печерних камер мала переваги над наземними спорудами. Передовсім вони були малопомітними на місцевості. Перебуваючи переважно в підніжжі гірських пагорбів, печерні споруди були захищені від вітрів та холоду.

Але чи реально було перебувати в них у холодні пори року? На думку найстаршого ченця Унівської Святоуспенської лаври еромонаха о.Гедеона, для утеплення печерних споруд використовували сухе сіно, яким заповнювали камеру. Таку практику використовувало багато ченців у ХХ ст., опинившись у засланні чи таборах ГУЛАГу. Часто до висушеного травостою добавляли різні лікувальні трави, які піднімали й підтримували імунітет організму.

Як вказують дослідники, особливим аскетизм на українських землях став не лише завдяки суворим кліматичним умовам, а й настановам, які дав преподобний Антоній Печерський. Неймовірними фізичними зусиллями, терпимістю та силою волі ченці досягали стійкості до зовнішніх стихій, і саїтницьке проживання в підземних печерах навіть у теплі періоди року ставало подвигом інока.

Дослідження свідчать, що найбільшого поширення на Прикарпатті набули невеликі печерні споруди банеподібної форми, у яких ченці вели сидячий спосіб життя. Такі печерні камери чорноризців давньоруські автори в писемних повідомленнях називали «седалища». Цікаво, що ще в перших монастирях Фіваїди, засновник яких Пахомій Великий, ченцям було заборонено користуватися ліжком для ночівлі – лише в сидячий спосіб.

Як свідчать результати вивчення багатьох пам'яток, печерний аскетизм у середні віки на галицьких землях мав значне поширення. Найчастіше печерні келії аскетів трапляються поблизу печерних монастирів. Так, у недалеких околицях Страдчанського печерного монастиря виявлено дев'ять одноосібних камер. Більшість із них зазнала руйнувань. Однак достеменно назвати точну кількість камер аскетів у середні віки на землях Галичини чи поблизу того чи того монастиря зараз неможливо. Хоча зауважу, що лише в недалеких околицях районного містечка Миколаїв, що на Львівщині, зафіксовано понад 200 печерних порожнин. Значна їх кількість у середні віки належала чернецтву. Найбільше камер розміщено в місцях виступу кам'яної основи на поверхню поблизу с. Воля Велика, Дубрава, Ілів, Поляна, Тростянець, Луб'яна, містечка Миколаїв та ін. [Корчинський, 2011, с. 232–256].

Близько 10 печерних камер біля с. Луб'яна розташовано із західного боку гористого масиву, що виступає на поверхню, – у його підніжжя (рис. 1). На вершині гористого виступу – парафіяльна церква і, як пам'ятку про давній монастир, встановлено високий металевий хрест.

Щодо печерних споруд, то на практиці трапляються різні форми вхідних отворів, але найчастіше – округлої форми (рис. 2), що нетрадиційно та непрактично для господарського використання населенням. Округлі вхідні отвори властиві для печерних споруд аскетів не

Рис. 1. Печерні камери біля с. Луб'яна Миколаївського р-ну Львівської обл.

Fig. 1. Cave chambers near Lubyana, Mykolaiv district, Lviv region

тільки на українських землях. При потребі їх закривали за допомогою околоту сіна чи соломи. У багатьох випадках форма вхідного отвору безпосередньо залежала від природних умов формування кам'яного масиву. Типологічно їх можна означувати як округлі, овальні, підтрикутні, прямокутні, квадратні, приплюснуті тощо.

Вхідні отвори в житлові камери анахоретів невеликі та специфічно звужені. Ймовірно, такими їх робили з метою забезпечення непомітного існування та збереження тепла.

У житлових камерах анахоретів жодного разу не вдалося виявити віконних, димохідних, стічних, вентиляційних чи інших отворів. Вхід у печерну камеру мав універсальне призначення: крім входу та виходу, одночасно слугував для освітлення, доступу повітря, вентиляції тощо.

Появу різних специфічних форм печерних камер аскетів треба пов'язувати з природно-кліматичними особливостями архаїчного Карпатського масиву та кам'яних виступів Прикарпаття, де трапляються глибокі природні тріщини, кам'яні природні порожнини, утворені внаслідок ерозійних процесів, заляганням м'яких пластів гіпсово-вапнякових відкладів у загальній стратиграфії та ін.

Значна кількість печерних камер біля Луб'яної має ознаки чернечого перебування. Передовсім це просторова орієнтація пам'яток, що відповідає вимогам християнського канону спорудження культових споруд. Хоча треба зауважити, що в окремих випадках трапляються незначні відхилення від догми. Неодмінний атрибут печерної камери – культова ніша, яку зазвичай вирубували у східній стінці келії. На пам'ятках вони попадаються різного розміру. Традиційно їхня верхня частина має овальну форму, а нижня – зроблена у вигляді рівної горизонтальної полицки (рис. 3).

У нішу на полицку ставили лампадку, іконку чи мощі святого покровителя, символ віри або інші культові атрибути. Традиційно молитва відбувалася при горінні лампадки. Часто цю функцію виконували т. зв. смоляки – просочені смолою кусочки коренів хвойних дерев. Про практичне функціонування ніш камер свідчить наявність кіптяви у верхній частині нішоподібного заглиблення, залишки «розлітої» смоли-живиці на полицці й ін. Іноді в заглибленні ніш вирубували христограми, християнські символи, знаки тощо.

Рис. 2. Вхід у печерну камеру
Fig. 2. Entrance to a cave chamber

Печерні камери мали різні розміри. Крім одноосібних печерних споруд, трапляються порожнини більших розмірів. Іноді вони могли помістити кілька людей. Такі великі камери з культовими нішами є поблизу печерних монастирів у Страдчі й Розгірчі [Берест, 2011, с. 125]. Про кількість мешканців печерної камери може свідчити число культових ніш. Адже кожен інок мав свого святого покровителя, іконка якого стояла в ніші, і він присвячував йому щоденну молитву. Якщо в печерній камері є дві й більше культових ніш, то це могло бути печерне житло ченців-келіотів. Вони порушували статутні правила і проживали в одній камері по кілька осіб, що заборонялося статутному чернецтву.

Крім цього, у середньовічних келіотів житлова камера могла одночасно слугувати трапезною і навіть храмом. Як стверджував Іван Огієнко, своїм існуванням келіотство не відповідало статутним положенням чернецтва, грубо їх порушуючи, але через нього пройшли майже всі чернечі обителі Київської Русі [Огієнко, 2002, с. 91].

Як свідчать писемні джерела, у Середньовіччі на галицьких землях появилися скити – об'єднання мешканців кількох келій для спільного життя. Ченці скиту, за дозволом ігумена свого монастиря, обирали собі настоятеля. Тут вони дотримувалися суворої самотності та стриманості. Іноді скити називали лаврами [Огієнко, 2002, с. 91–92].

Митрополит Іларіон також виділяє монаші «кіновіяльні чи спільножитні та ідіоритми чи своєжитні» чернечі общини [Огієнко, 2002, с. 92]. Кіновія – це «форма общинного організаційного устрою монастирів, у яких дотримувалися вимог Типікону. Їжу, одяг, виробничий інвентар ченці отримували від монастиря, за розпорядженням настоятеля,

Рис. 3. Культова ніша

Fig. 3. Ritual niche

а зі свого боку, усю свою працю віддавали на загальну потребу чернечої общини». Тобто у чорноризців кіновії їжа, одяг, праця, молитва були спільними – все набуте віддавалося монастирю [Огієнко, 2002, с. 92].

Ідіоритм – це «особливий тип організаційного устрою середньовічних монастирів у яких була поширена приватна власність, особиста свобода дій». Ченці в ідіоритмах не жили спільножитно – кожен із них мав власне господарство, окрему їжу, одяг та іншу власність. В ідіоритмах загальним було лише богослужіння та кладовище [Огієнко, 2002, с. 92]. Ігумен мав обмежену владу (лише в церкві), обирався на рік. Фактично, у таких монастирях керував собор ченців-старійшин. Серед ідіоритмічних монастирів Галичини «можна виділити дві групи. Одну з них представляють ідіоритми, у яких постійно проживали ченці, іншу – коли монахи жили за межами своєї монастирської обителі. Виразною тенденцією ідіоритмів у чернечому житті виступала міграція з одного монастиря в інший. Можливо, переміщення ченців відбувалося у пошуках кращих та вигідніших для себе умов» [Берест, 2011, с. 249–250].

Ідіоритми існували без уставів (статутів), правила поведінки та життя ченців визначали і встановлювали самостійно. Особливого розмаху це явище набуло в XIV–XV ст., коли церковна влада переживала складні часи. Монахи мали гроші, цінності, худобу, землю й іншу приватну власність, що можна було розвивати. Це, звичайно, стало «грубим порушенням положень

Рис. 4. Печерна пам'ятка біля с. Руда Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.

Fig. 4. Cave site near Ruda, Rogatyn district, Ivano-Frankivsk region

Типікону про убогість, ставлення ченця до багатства та до матеріальних цінностей, що знайшло відображення у ст. 10, 12, 13 чернечих “Правил...” митрополита Велямина Рутського» [Берест, 2011, с. 249–250]. Проте ідіоритмів у Галичині було небагато. Здебільша домінували келіотські й кіновіальні чернечі обителі.

Так, чернечі печерні споруди – це відображення розмаїття способу існування ченця чи общини. Для аскетів, самітників, відлюдників притаманними були невеличкі одноосібні камери, зазвичай сидячого типу, а для чернечих общин – більші споруди, здатні помістити кілька осіб і забезпечити різні їхні потреби.

Великою проблемою було і залишається питання охорони культурної спадщини. Помітної шкоди їй завдають не тільки атмосферні опади, температурні коливання, ерозії та вивітрювання, а й людський чинник. На пам'ятках появляються різні написи. Для прикладу можна навести невелику чернечу оселю в лісовому масиві біля с. Руда Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. (рис. 4).

За твердженням мешканців села ще в 30-х роках минулого століття там проживав чернець-самітник. Від часу її обстеження львівським дослідником Миколою Бандрівським [Бандрівський, 1995, с. 11–13] досі пам'ятка зазнала нищівних руйнувань. Там появилoся не менше 10 вирізьблених у камені нових недоречних написів, які свідчать про варварське ставлення громадян до національної історико-культурної спадщини. Ця пам'ятка

Рис. 5. Напівзруйнована печерна пам'ятка біля Миколаєва
Fig. 5. Partially destroyed cave site near Mykolaiv

Рис. 6. Напівзруйнована печерна пам'ятка біля Миколаєва
Fig. 6. Partially destroyed cave site near Mykolaiv

належить до общинних чернечих жител келіотського типу. Всередині виділяється невеличка вівтарна частина, наявні пристінна лава, культові ніші, властиві печерним храмам. Додатковим елементом «цивілізації» ймовірно її останнього мешканця стали рівно вирізані в камені отвори для встановлення дверей та вікна.

Вказана пам'ятка могла б успішно слугувати потребам розвитку краєзнавства, туризму, виховання на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ), району чи області. Проте тривалий період вона залишаються маловідомою спорудою навіть для місцевих мешканців.

Рис. 7 Напівзруйнована печерна пам'ятка біля Миколаєва
Fig. 7. Partially destroyed cave site near Mykolaiv

На грані зникнення в Галичині зараз перебуває велика кількість печерних пам'яток. Державні структури й товариства, які мали б опікуватися охороною історичної спадщини, виявилися інертними та недієздатними. Від окремих келій, унаслідок добування каменю та неоправданих руйнувань, залишилися контури споруд, але й вони не дають змоги у вертикальному перерізі ідентифікувати споруду, встановити її тип, форму, розміри тощо. Для прикладу наведу кілька знищених пам'яток, виявлених в околицях Миколаєва (рис. 5–7).

Отже, відсутність писемних свідчень про середньовічне печерництво в Галичині, нищівне безвідповідальне руйнування пам'яток із боку населення й організацій, що відбувається особливо активно впродовж останніх десятиліть, нехтування проблемою охорони історико-культурних пам'яток, бездіяльність та безпорадність місцевих органів влади гостро ставлять питання про потребу комплексного історико-археологічного вивчення чернечої печерної спадщини, а також її збереження для прийдешніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонович, В. О. (1886). О скальных пещерах на берегу Днестра в Подольской губернии. *Труды VI Археологического съезда, 1*, 86–102.
- Берест, І. (2015). *Перша світова війна на землях Східної Галичини та Західної Волині*. Львів: Вид-во УАД.
- Берест, Р. (2011). *Середньовічні монастирі Галичини: житло і побут*. Львів: Вид-во у-ту «Львівська політехніка».
- Берест, Р. (2009). Археологічна наука про форми, види та типи існування середньовічного чернецтва в Галичині. *Археологічні дослідження Львівського університету, 12*, 102–114.
- Берест, Р. (2012). *Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження: Методичний посібник*. Львів: Вид-во у-ту «Львівська Політехніка».
- Бобровський, Т. (2002). Житлові споруди давньоруських печерних монастирів. *Пам'ятки християнської культури Чернігівщини*. Чернігів, 12–15.
- Булик, Н. (2014). Львівська археологія XIX – початку XX століття: дослідники, наукові установи, музеї. Львів.
- Булик, Н. (2017) Археологія і влада: діяльність археологів Наукового товариства імені Шевченка в контексті пам'яткоохоронної реформи 1928 року. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, 21*, 258–284.
- Головацкий, Я. (1871). Объ изслѣдованіи памятниковъ русской старины, сохранившихся въ Галичинѣ и Буковинѣ. *Труды Первого Археологическаго съезда в Москвѣ*. Москва, 219–242.
- Карпович, В. (1930). Скальний монастир у Розгірчі. *Записки Чина св. Василя Великого, 3*(3–4), 562–566.
- Корчинський, О. (2011). Про печери і печерні комплекси в місті Миколаєві на Львівщині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, 15*, 232–256.
- Нечитайло, П. О. (2004). Культурні християнські печерні споруди в Середньому Подністрів'ї. Сакральні споруди у житті суспільства: історія і сьогодення. *Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції «Софійські читання»*. Київ, 27–28 листопада 2003 р. Київ, 199–203.
- Патерик Киевского Печерского монастыря*. (1911). Санктпетербург.
- Петрушевич, А. (1853). Об уничтоженных львовских монастырях. *Галицкий исторический сборник, 1*, 22–28.
- Плоцанский, В. А. (1867). О Монастырь и Церквахъ Дрогобичскихъ. *Науковий збірник Галицко-Русской Матици*. Львовъ, 179–188.
- Рідуш, Б. (2000). Печерні монастирі Подністров'я. Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст. *Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Чернівці, 46–51.
- Целевич, Ю. (1887). *Історія Скиту Манявського wrazъ зъ Зборникомъ грамотъ, листовъ и деякихъ судовыхъ документовъ дотычныхъ того монастыря*. Львовъ.
- Wagilewicz, J. (1843). Berda w Uryczu. *Biblioteka naukowego zakładu Ossolinskich, 6*, 151–168.
- Gruszeckij, A. (1878). О Jaskiniach на przestrzeni od Karpat po Baltik. *Biblioteka Warszawska, 4*, 329–352.
- Demetrykiewicz, W. (1903). Groty wykute w skałach Galicji Wshodniej pod względem archeologicznym. *Materyały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne, 6*, 51–91.
- Kirkor, A. H. (1876). Pokucie pod względem archeologicznym. *Badania z r.1874. Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności, 5*, 209–315.

REFERENCES

- Antonovich, V. O. (1886). О skal'nih peshherah na beregu Dnestra v Podol'skoj gubernii. *Trudy VI Arheologicheskogo sezda, 1*, 86–102. (in Russian).
- Berest, I. (2015). *Persha svitova viina na zemliakh Skhidnoi Halychyny ta Zakhidnoi Volyni*. Lviv: Vyd-vo UAD. (in Ukrainian).

Berest, R. (2011). *Serednovichni monastyri Halychyny: zhytlo i pobut*. Lviv: Vyd-vo u-tu «Lvivska politekhnika». (in Ukrainian).

Berest, R. (2009). Arkheolohichna nauka pro formy, vydy ta typy isnuvannia serednovichnoho chernetstva v Halychyni. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 12, 102–114. (in Ukrainian).

Berest, R. (2012). *Istoryko-kulturna spadshchyna chernetstva Prykarpattia ta metodyka yii naukovooho doslidzhennia: Metodychnyi posibnyk*. Lviv: Vyd-vo u-tu «Lvivska Politekhnika». (in Ukrainian).

Bobrovskiy, T. (2002). Zhytlovi sporudy davnoruskykh pecherykh monastyriv. *Pam'iatky khrystyianskoi kultury Chernihivshchyny*. Chernihiv, 12–15. (in Ukrainian).

Bulyk, N. (2014). *Lvivska arkheolohiia XIX – pochatku XX stolittia: doslidnyky, naukovi ustanovy, muzei*. Lviv. (in Ukrainian).

Bulyk, N. (2017) Arkheolohiia i vlada: diialnist arkheolohiv Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka v konteksti pam'iatkookhoronnoi reformy 1928 roku. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 21, 258–284. (in Ukrainian).

Holovatskyi, Ya. (1871). Ob izsldovaniy pamiatnykov russkoi staryny, sokhranivshykhsia v Halychyne i Bukovyne. *Trudy Pervogo Arkheologicheskago s'ezda v Moskve*. Moskva, 219–242. (in Russian).

Karpovych, V. (1930). Skalnyi monastyr u Rozghirchi. *Zapysky Chyna sv. Vasyliia Velykoho*, 3(3–4), 562–566. (in Ukrainian).

Korchynskiy, O. (2011). Pro pechery i pecherni komplekxy v misti Mykolaievi na Lvivshchyni. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 15, 232–256. (in Ukrainian).

Nechytailo, P. O. (2004). Kultovi khrystyianski pecherni sporudy v Serednomu Podnistrov'ii. Sakralni sporudy u zhytti suspilstva: istoriia i sohodennia. *Materialy Druhoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Sofiiski chytannia»*. Kyiv, 27–28 lystopada 2003 r. Kyiv, 199–203. (in Ukrainian).

Pateryk Kyevsykogo Pechersykogo monastyria. (1911). Sanktpeterburg. (in Russian).

Petrushevich, A. (1853). Ob unichtozhennykh l'vovskikh monastyryah. *Galickij istoricheskij sbornik*, 1, 22–28. (in Russian).

Ploshchanskij, V. A. (1867). O Monastyr i Cerkvah Drogobichskih. *Naukovyj sbornik Galicko-Russkoj Maticy*. L'vov, 179–188. (in Russian).

Ridush, B. (2000). Pecherni monastyri Podnistrov'ia. Serednovichna Yevropa: pohliad z kintsia XX st. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo konferentsii*. Chernivtsi, 46–51. (in Ukrainian).

Celevich, Ju. (1887). Istorija Skitu Manjavskogo vraz z Zbornikom gramot, listov i dejakih sudovykh dokumentov dotychnyh toho monastyrja. L'vov. (in Russian).

Wagilewicz, J. (1843). Berda w Uryczu. *Biblioteka naukowego zakladu Ossolinskich*, 6, 151–168. (in Polish).

Gruszeckij, A. (1878). O Jaskiniach na przestrzeni od Karpat po Baltik. *Biblioteka Warszawska*, 4, 329–352. (in Polish).

Demetrykiewicz, W. (1903). Groty wykute w skałach Galicji Wshodniej pod wzgledem archeologicznym. *Materialy Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*, 6, 51–91. (in Polish).

Kirkor, A. H. (1876). Pokucie pod wzgledem archeologicznym. Badania z r.1874. *Rozprawy i sprawozdania z posiedzen wydzialu historyczno-filozoficznego Akademii Umiejtnosci*, 5, 209–315. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 17.09.2020
прийнята до друку 15.10.2020

CAVE MONASTERY OF GALICIA: THE PROBLEM OF INTERPRETATION,
LOCALIZATION AND PROTECTION

Roman BEREST

*Ivan Franko National University of Lviv,
Mentsynskogo Str., 8, 79009, Lviv, Ukraine,
e-mail: Berest_liet@ukr.net*

The problem of the little-known, complex and multifaceted history of the medieval cave monasticism of Galicia is raised. In the most difficult period of national history, it defended the basic principles and principles of national dignity, social tolerance, Christian spirit and upbringing in far from difficult conditions.

Based on the results of archeological and speleological researches of a number of monuments, the existence of a significant variety of cave monuments in Galician lands (cult altars, churches, monasteries, proto-monastery houses, cells of hermits, ascetics, etc.) was noted. In the context of the presentation of the material, the peculiarities of the organizational structure of medieval monasticism, ways and reasons of development and decline of monastic communities are considered. There are also the main features and types of cave dwellings of statutory monasticism, buildings characteristic of ascetics, kinovites, keliots, idiorhythms, which are almost unknown in historical science and can be a significant addition to the treasury of national historical and cultural heritage.

The difficult problem of preserving the cave heritage of medieval monasticism is emphasized. In comparison with the information of the authors of the XIX century at present, many monuments of cave monasticism have long disappeared or suffered irreparable damage under the influence of natural, anthropogenic and other factors. Preservation of the national historical and cultural heritage should become an important and urgent task of the relevant social structures.

Key words: cave cavities, cells, localization, interpretation, historical and cultural monuments.